

MAXSUS TA'LIMDA KASH-HUNARGA O'RGATISHNING ZAMONAVIY
TALABLARI

Mamatova Gulnoza

Ijtimoiy Himoya Milliy Agentligi Navoiy viloyati Karmana tumani alohida ta'lim olishga ehtiyoji bo'lgan (eshitishida nuqsoni bo'lgan) bolalar uchun ixtisoslashtirilgan 25-sonli mahsus maktab -internati tarbiyachisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maxsus ta'lim tizimida tarbiyalanuvchilarni kasb-hunarga o'rgatishning zamonaviy talablari va pedagogik yondashuvlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda imkoniyati cheklangan tarbiyalanuvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonining o'ziga xos jihatlari, ta'limni individuallashtirish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish, innovatsion pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalanish masalalari yoritiladi. Shuningdek, mehnat ko'nikmalarini shakllantirish, tarbiyalanuvchilarning mustaqil faoliyatga tayyorligini rivojlantirish va ularning ijtimoiy moslashuvini ta'minlashning samarali usullari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari maxsus ta'lim muassasalarida kasb-hunarga o'rgatish jarayonini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *maxsus ta'lim, kasb-hunarga o'rgatish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, adaptiv ta'lim, inklyuziv ta'lim, kasbiy ko'nikmalar.*

Bugungi kunda ta'lim tizimini rivojlantirish jarayonida maxsus ta'lim muassasalarida tarbiyalanuvchilarni kasb-hunarga o'rgatish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi, mehnat bozorida raqobatning kuchayishi hamda har bir shaxsning mustaqil hayot kechirishga tayyor bo'lishi zarurati imkoniyati cheklangan tarbiyalanuvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashni ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biriga aylantirdi. Shu sababli maxsus ta'limda kasb-hunarga o'rgatishning zamonaviy talablari va samarali metodlarini ishlab chiqish muhim pedagogik muammo sifatida qaralmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasini rivojlantirish, shu jumladan maxsus va inklyuziv ta'limni takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Jumladan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda barcha fuqarolar, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan shaxslar uchun teng ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish belgilangan. Shuningdek, "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonunda ularning ta'lim olish, kasb-hunar egallash va jamiyat hayotida faol ishtirok etish huquqlari mustahkamlab qo'yilgan [1].

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining inklyuziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan qaror va dasturlarida maxsus ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv jihozlari bilan ta'minlash, o'qitish metodikasini takomillashtirish hamda tarbiyalanuvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash bo'yicha aniq vazifalar belgilangan. Ushbu

hujjatlar maxsus ta'lim tizimida kasb-hunarga o'rgatish jarayonini zamonaviy talablar asosida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi.

Maxsus ta'limda kasb-hunarga o'rgatish jarayoni tarbiyalanuvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi, amaliy mashg'ulotlarga keng o'rin berilishi, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanilishi bilan samarali bo'ladi. Bu esa tarbiyalanuvchilarda mehnat ko'nikmalarini shakllantirish, mustaqil hayotga tayyorlash hamda ularning ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bois maxsus ta'limda kasb-hunarga o'rgatishning zamonaviy talablari va samarali pedagogik usullarini o'rganish, ularni amaliyotga joriy etish dolzarb ilmiy -pedagogik vazifa hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, imkoniyati cheklangan tarbiyalanuvchilarda ayrim faoliyat turlari yoki qobiliyatlar boshqa yo'nalishlarga nisbatan ko'proq rivojlangan bo'lishi mumkin. Shu sababli maxsus ta'lim jarayonida tarbiyalanuvchilarning individual qiziqishlari va qobiliyatlarini erta aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Maxsus pedagoglar tarbiyalanuvchilarning psixologik va fiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni qiziqishi va qobiliyatiga mos kasb yoki hunarga yo'naltirishlari zarur.

Eshitish imkoniyati cheklangan bolalar jismonan sog'lom va baquvvat bo'lganliklari sababli, ayniqsa sport sohasiga katta qiziqish bildirmoqdalar. Shuningdek, suhbat jarayonlarida qiz bolalar bugungi kunda modellik sohasiga ham qiziqish bildirayotganliklari kuzatilmoqda.

Maxsus maktab-internatlari hamda inklyuziv muhitda o'quvchilar bilan o'z sohasining yetuk ustalari o'rtasida tashkil etiladigan uchrashuvlar o'quvchilarning kasb-hunar egallashga bo'lgan ishtiyoqini yanada oshirishga xizmat qilmoqda.

Bugungi kunda tarbiyalanuvchilarimiz quyidagi kasb-hunar yo'nalishlariga ko'proq qiziqish bildirmoqdalar: sport, ayollar va erkaklar sartaroshligi, tikuvchilik, oshpazlik, qandolatchilik, dizaynerlik, kompyuter va IT yo'nalishlari, mebelchilik, AKFA eshik va romlar yasash, rotang mahsulotlari tayyorlash, sharlar yordamida dekoratsiyalar yaratish, sun'iy gullardan bezak va dekoratsiyalar tayyorlash kabi sohalar.

Kasb-hunarga yo'naltirish jarayoni tarbiyalanuvchining nafaqat mehnat ko'nikmalarini rivojlantirish, balki uning mustaqil hayotga tayyorlanishi, jamiyatga moslashuvi va kelajakda o'z o'rnini topishida muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, maxsus ta'lim tizimida bu jarayon alohida ahamiyatga ega, chunki imkoniyati cheklangan bolalarning kasbiy tayyorgarligi ularning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlaydi.

Shuningdek, bolalarni zamonaviy kasb-hunarlariga yo'naltirish masalasi bugungi kunda dolzarb va bahs-munozaralarga sabab bo'layotgan mavzulardan biridir. Zamonaviy texnologiyalar rivojlanib borayotgan hozirgi davrda yangi kasb turlari paydo bo'lmoqda, ayrim an'anaviy kasblarga bo'lgan ehtiyoj esa kamayib bormoqda. Shu sababli tarbiyalanuvchilarni kasbga yo'naltirish jarayonida mehnat bozori ehtiyojlarini o'rganish va ularga mos yo'nalishlarni tanlash muhimdir[2]

Bugungi jadal sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan davrda qaysi kasb yoki hunarga talab yuqori ekanligini aniqlash va tarbiyalanuvchilarni shu yo'nalishlarga yo'naltirish ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Bu jarayonda tarbiyalanuvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, sog'lig'i va psixologik holatini hisobga olish, shuningdek zamonaviy pedagogik texnologiyalar va adaptiv metodlardan foydalanish samarali natija beradi.

Nazariy manbalarda ta'kidlanishicha, kasb-hunarga yo'naltirishning samaradorligi o'quv jarayonining amaliy yo'naltirilganligi, individual yondashuv, ko'rgazmalilik va bosqichma-bosqich o'qitish tamoyillariga amal qilinishiga bog'liq. Ayniqsa, texnologik ta'lim mashg'ulotlarida tarbiyalanuvchilarni real mehnat faoliyatiga yaqinlashtirish, oddiy buyumlar tayyorlash, kichik loyihalar ustida ishlash va jamoaviy faoliyatni tashkil etish ularning kasbiy ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Shunday qilib, imkoniyati cheklangan tarbiyalanuvchilarni zamonaviy kasb-hunarga yo'naltirish ularning qobiliyatlarini rivojlantirish, mehnat ko'nikmalarini shakllantirish va jamiyatga moslashuvini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Maxsus ta'lim muassasalarida tarbiyalanuvchilarni kasb-hunarga o'rgatish jarayonini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan o'qitish metodlarining tarbiyalanuvchilarning individual imkoniyatlariga moslashtirilishiga bog'liq. Har bir tarbiyalanuvchining qobiliyati, qiziqishi va o'zlashtirish darajasi turlicha bo'lgani sababli bir xil topshiriqlar hamma uchun birdek samarali bo'lavermaydi. Shu bois mashg'ulotlarni differensiallash, ya'ni topshiriqlarni tarbiyalanuvchilarning imkoniyatiga qarab moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

Amaliy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, texnologik ta'lim mashg'ulotlarida ayrim tarbiyalanuvchilar yog'ochga ishlov berish, oddiy buyumlar yasash yoki konstruktorlar bilan ishlashga ko'proq qiziqish bildiradilar. Boshqa tarbiyalanuvchilar esa qog'ozdan buyumlar tayyorlash, tikuvchilik yoki bezak ishlarida yuqori natija ko'rsatishlari mumkin. Bu holat tarbiyalanuvchilarning qobiliyatlari turlicha rivojlanganligini ko'rsatadi va ularni qiziqishlariga mos yo'nalishda rivojlantirish zarurligini tasdiqlaydi.

Tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, ko'rgazmali vositalardan foydalanish tarbiyalanuvchilarning materialni o'zlashtirish darajasini oshiradi. Masalan, buyum tayyorlash jarayonini bosqichma-bosqich ko'rsatish, tayyor namunalar bilan ishlash yoki rangli chizmalar va sxemalardan foydalanish mashg'ulot samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, harakatlarni ko'rsatib berish va amaliy mashqlarni ko'paytirish tarbiyalanuvchilarning qiziqishini oshiradi hamda ularning mehnat ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Zamonaviy kasb-hunarlarga yo'naltirish jarayonini tahlil qilish ham muhim natijalarni ko'rsatadi. Bugungi kunda kompyuter savodxonligi, oddiy grafik dasturlar bilan ishlash, matn terish yoki dizayn elementlarini o'rganish kabi yo'nalishlar tarbiyalanuvchilar uchun qulay va istiqbolli hisoblanadi. Bunday mashg'ulotlar nafaqat ularning qiziqishini oshiradi, balki kelajakda mustaqil faoliyat yuritish imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

Shuningdek, kichik guruhlarda ishlash usuli ham samarali natija beradi. Guruhlarda buyum tayyorlash yoki kichik loyihalar ustida ishlash tarbiyalanuvchilarning o'zaro hamkorlik qilish,

bir-biriga yordam berish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tahlillar natijasi shuni ko'rsatadiki, tarbiyalanuvchilarni kasb-hunarga o'rgatishda individual yondashuv, ko'rgazmali vositalardan foydalanish, amaliy mashg'ulotlarga keng o'rin berish hamda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish ta'lim samaradorligini oshiradi. Bu esa tarbiyalanuvchilarning mehnat ko'nikmalarini rivojlantirish, mustaqil hayotga tayyorlash va jamiyatga moslashuvini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maxsus ta'lim muassasalarida tarbiyalanuvchilarni kasb-hunarga o'rgatish jarayonini samarali tashkil etish zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanishni talab etadi. Tarbiyalanuvchilarning individual qobiliyatlari, qiziqishlari va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni tashkil etish ularning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Amaliy mashg'ulotlarga keng o'rin berish, ko'rgazmali vositalardan foydalanish, differensial yondashuvni qo'llash hamda zamonaviy kasb-hunarlarga yo'naltirish tarbiyalanuvchilarning mehnat ko'nikmalarini shakllantirish va mustaqil hayotga tayyorlashda samarali natija beradi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion pedagogik metodlardan foydalanish tarbiyalanuvchilarning qiziqishini oshiradi, ularning ijtimoiy moslashuvi va kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi.

Shu bois maxsus ta'lim tizimida kasb-hunarga o'rgatishning adaptiv usullarini ishlab chiqish, tarbiyalanuvchilarni zamonaviy kasblarga yo'naltirish va ta'lim jarayonini takomillashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining inklyuziv ta'limni rivojlantirishga oid qarorlari va me'yoriy hujjatlari.
4. Po'latov Sh. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent, 2019.
5. Karimov N. Texnologik ta'lim metodikasi. – Toshkent, 2020.